

Эмануіл ЮФЭ

ГАРАЎСКІ

Прысвечаны 130-годдзю мастака артыкул пачнём з таго, што, калі Апалінарыю споўнілася дванаццаць, бацька яго, Гілярый Гараўскі, прывёз хлопца на вучобу ў Брэст-Літоўскі кадэцкі корпус, заснаваны ў Брэст-Літоўску на сродкі казны, а таксама памешчыкаў Віленскай, Гродзенскай, Мінскай губерняў і Беларускай вобласці.

У гонар свайго шэфа, будучага імператара Аляксандра II, які ў 1849—1855 гадах быў галоўным начальнікам кадэцкіх карпусоў Расіі, гэты корпус атрымаў найменне «Аляксандраўскі». Размяшчаўся ў пераабсталяваным будынку бернардзінскага кляштара на Валынскім умацаванні Брэст-Літоўскай крэпасці. У корпус прымалі дзяцей дваран і штаб-дзды обер-афіцэраў ва ўзросце ад дзевяці з паловай да адзінаццаці з паловай гадоў (Апалінарыў быў пераросткам). Тут чатыром сотням кадэтаў выкладаліся агульнаадукацыйныя прадметы за курс гімназіі — то бок мовы, прыродазнаўчыя і грамадазнаўчыя навукі, а таксама стралковая падрыхтоўка, верхавая язда, ружэйная стральба, фехтаванне, гімнастыка, плаванне, музыка і танцы. Выпускі ікі іакіроўваліся пераважна ў юнкерскія вучылішчы, каб працягнуць ваенную адукацыю, у надзвычайных жа выпадках, такіх як вайна, — у гвардыю або армію афіцэрамі (пасля сканчэння спецыяльнага класа).

Якую ролю ў лёсе Апалінарыя Гараўскага адыграў Брэст-Літоўскі кадэцкі корпус? Тут мастацкі талент будучага жывапісца заўважыў вядомы архітэктар Бенуа, які часта бываў у свайго брата — начальніка корпуса палкоўніка Бенуа. Пазней Гараўскі з асаблівай падзякай успамінаў пра чалавека, які заклаў у ім першапачатковыя асновы мастацкай граматы і падрыхтаваў да паступ-

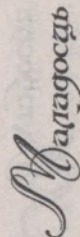
лення ў 1850 годзе ў Пецябургскую акадэмію мастацтваў.

Вялікую ролю ў лёсе Гараўскага адыграў і палкоўнік Бенуа. У адным з лістоў Апалінарыя Гіляравіча ёсць такія радкі: «Любя н понимаю жнвопись, он заметил во мне способность, старался настроить к большому изучению в искусстве и привёз меня в Петербург, через его старания попал и в Академпию пенсионером».

Цяпер спынімся на 1850—1854 гадах — часе вучобы Гараўскага ў Пецябургскай акадэміі мастацтваў. Тут ён пад кіраўніцтвам вопытных прафесараў М. Вараб'ёва і Ф. Бруні займаецца пераважна пейзажным і партрэтным жывапісам. У 1852 годзе яго пейзаж «Балота», напісаны ў час летніх вакацый у Мінскай губерні, удастойваецца пахвалы акадэмічнага савета і набываецца з акадэмічнай выстаўкі наследнікам імператара. З 1852 года 19-гадовы Апалінарыў становіцца удзельнікам выставак (Акадэміі мастацтваў, усерасійскай, Таварыства рускіх акварэлістаў, Таварыства выставак мастацкіх твораў за мяжой і іншых), паспяхова экспануе партрэт епіскапа Вайткевіча, таксама напісаны ў Беларусі. Мастацкі крытык А. Майкоў у аглядзе, змешчаным у часопісе «Айчынныя запіскі», адзначае гэты партрэт у ліку лепшых карцін, называючы яго «выдатным».

У 1853-м Апалінарыў мае тую колькасць залатых і срэбных медалёў, якая дае яму

**Прыроду вывучае ўважліва,
бачанае перадае скрупулёзна,
не даруючы сабе нават самага
малога промаху —
па некалькі разоў перамалёўвае
ўжо намалёванае**

«Вечар у Мінскай губерні» (1870-я).

права прэтэндаваць на вялікі залаты медаль. У якасці праграмы мастаку зацвярджаецца пейзаж: «Від у Пскоўскай губерні». Месца для напісання «дыплама» Гараўскі выбірае невыпадковае: у гэты час сюды, у Пскоўскую губерню, перасяляецца палкоўнік Бенуа, і Апалінарыў часта да яго наведваецца.

За пейзаж «Від у Пскоўскай губерні» Гараўскаму прысуджаецца залаты медаль першай вартасці і званне класнага мастака, што, дарэчы, дае права на замежную паездку. Аднак Апалінарыў едзе за мяжу не адразу. Да мая 1858 года ён знаходзіцца на радзіме, у вёсцы Уборкі, з вялікай энергіяй аддаючыся любімай справе. Пішаэцюды беларускай прыроды і шматлікія віды наваколляў крэпасці Бабруйск. Прыроду вывучае ўважліва, бачанае перадае скрупулёзна, не даруючы сабе нават самага малога промаху — па некалькі разоў перамалёўвае ўжо намалёванае. У лісце да Траццякова, датаваным 1854 годам, адзначае: «Теперь я пишу "Липы" Козьме Терентьевичу (Салдаценкаву. — Э. І.), начинаю от воздуха почти всё вновь. Потому что

как увидел в натуре облака, так на моей картине точно как на конфетке расписано, то я с досады вновь стал писать и не буду рассчитывать времени, лишь бы только вышло хорошо».

Упартасць прыносіць добрыя вынікі: многія пейзажы Гараўскага атрымаюць высокую ацэнку мастацтвазнаўцаў. Некаторыя набудзе для сваёй галерэі Траццякоў.

А вось праца над заказнымі партрэтамі, якія ён піша ў 1854—1858 гадах, маральнага задавальнення не прыносіць: залежнасць ад густу заказчыка пазбаўляе мастака магчымасці ўдасканалваць майстэрства. Гараўскі ўсяляк імкнецца пазбавіцца ад такіх заказаў, аднак цяжкае матэрыяльнае становішча сям'і і хвароба бацькі вымушаюць яго ісці на кампраміс. І вось ён піша партрэты мінскага архірэя Галубовіча, мітрапаліта Галавіна, іншых асоб. Але ўсё ж знаходзіць час, каб ствараць і тое, што адлюстроўвае жыццё праўдзіва. Так з'яўляецца «Старэнькая, якая моліцца».

Спынімся на гісторыі стварэння гэтай карціны. Апалінарыў Гіляравіч задумаў яе

ў 1856-м. Першапачаткова праца ідзе марудна. А ўсё таму, што натуршчыца — стала беларуская сялянка — часта хварэе і таму падоўгу пазіраваць у яе не атрымліваецца. Нарэшце 27 кастрычніка 1857 года мастак паведамляе Трацякову: «Усердно, со слезами молящуюся старуху кончил и благодаря Всевышнему вышла лучшим произведением из всех, которые только писал. Надеюсь, что всякий из знатоков согласится с моим мнением: рельефность головы, рук, рисунок, колорит и выполнение и скромность живописи в подражание природы, насколько мне не страшно, если станут сравнивать с портретами Штейбека работы и Зарянку».

Даволі высока ацэніць выкананне працы Ілля Яфімавіч, геніяльны Рэпін. Ён знойдзе карціну моцнай па тэхніцы і асобна адзначаць, што твар старой напісаны «с порами на коже». А беларускі мастацтвазнаўца Дробаў падкрэсліць, што «па глыбіні сацыяльнай характарыстыкі гэта адзін з лепшых твораў жывапісца». Дарэчы, першы варыянт карціны быў напісаны раней, але мастак палічыў яго незавершаным. Толькі праз чатыры гады ён прадставіў работу акадэмічнаму савету.

Натхнёны Апалінары Гараўскі выязджае нарэшце за мяжу. На пенсію Пецярбургскай акадэміі мастацтваў ён удасканальвае сваё майстэрства ў Жэневе, Дзюсельдорфе, Рыме і Парыжы.

У Жэіеве і Дзюсельдорфе Гараўскі наведвае майстэрні жывапісцаў Каляма і Ахенбаха. Сустрэча са славымі замежнымі жывапісцамі маральнага задавальнення не дае. У Жэневе Апалінары піша: «У майстэрні Каляма і цяпер не займаюся, а толькі зрэдку заходжу паслухаць яго парады і заўвагі. Астыў я да яго крыху за тое, што ён больш хваліць, чым папракае. Мне здаецца, што ён вялікі палітык. Урэшце, да гэтага мне няма справы. Калям Калямам, але прырода, па-мойму, самы лепшы настаўнік». З гэтага і іншых пісьмаў бачна, што Гараўскі не схільны слепа пераймаць «рэцэпты поспеху». У 1859 годзе ён наведвае Рым — «сталіцу ўсіх мастакоў свету». І тут яго чакае расчараванне: як і ў Жэневе і Дзюсельдорфе, Гараўскі адчувае сябе адзінокім. Не дабыўшы ўстаноўленага тэрміну пенсіянерства, у 1860 годзе ён вяртаецца на радзіму і з гэтага часу на працягу амаль трыццаці гадоў жыве ў

Мінскай губерні. Ну, хіба толькі зрэдку выязджае з сям'ёй у Пскоўскую губерню да родзічаў жонкі. Што датычыць зім, то Гараўскі праводзіць іх у Пецярбургу, дзе выкладае жывапіс у Вышэйшай мастацкай школе пры Пецярбургскай акадэміі мастацтваў.

У 1860-м 27-гадовы Апалінары Гіляравіч, жывучы ў сястры ў вёсцы Бразец (сучаснага Бярэзінскага раёна), стварае цудоўны пейзаж «На радзіме». Трацякоў і яго набывае для сваёй галерэі. Можна дадаць, што гэта лепшы твор жывапісца, у якім знайшоў адбітак «роздум над лёсам радзімы».

Нягледзячы на поспехі, якія ўжо дасягнуты Апалінарыем Гіляравічам у пейзажным і партрэтным жывапісе ў 1860-я гады, ён адчувае матэрыяльную нястачу. Яшчэ ў 1860-м мастак падае рапарт у савет Пецярбургскай акадэміі мастацтваў, у якім просіць прадоўжыць пенсіянерства на тры гады. Просьба адхіляецца. Тады Апалінары Гіляравіч спрабуе дамагчыся ад акадэміі дазволу працягваць адукацыю ў межах Расійскай імперыі. Паміж ім і акадэміяй вядзецца доўгая перапіска — і ў 1869 годзе савет акадэміі пастанаўляе: «Дазволіць акадэміку Гараўскаму падарожжа па Расіі для заканчэння сваёй адукацыі і напісання карцін з народнага побыту тэрмінам на тры гады, выдзяліўшы яму на ўтрыманне па 300 рублёў на год».

Апалінары Гіляравіч зноў з натхненнем бярэцца за працу. Ён едзе ва Украіну і ў найбольш глухія мясціны Беларусі. Вынікам гэтага з'яўляецца серыя партрэтаў і пейзажаў. Лепшыя з іх ствараюцца ў ваколіцах ракі Бярэзіны.

У 1870 годзе мастак пачынае працу над карцінай «Балота»: выязджае ў забалочаныя месцы Мінскай губерні, каб «зняць» эцюды з прыроды. Але раптоўная хвароба — рэўматызм — прыкоўвае яго да ложка.

Месца для напісання «дыплама» Гараўскі выбірае невыпадковае: у гэты час сюды, у Пскоўскую губерню, перасяляецца палкоўнік Бенуа, і Апалінары часта да яго наведваецца

«Пейзаж з ракой і дарогай» (1853).

Знаходзячыся ў цяжкім стаіе, Апалінары Гіляравіч піша ў Пецябургскую акадэмію мастацтваў са станцыі Свіслач Бабруйскага павета: «Путешествуя с ранней весны, я занимался съёмкой этюдов с природы из русской природы и изучением коров, телят, овец и типичных фигур, чтобы соединить пейзажный род с фигурами и животными. И в июле месяце, писавши с природы весьма характерные “Пииские болота”, от сырой почвы, зелени и тамошнего воздуха незаметным образом получил лихорадку и ревматизм в правой ноге. Так что принужден был оставить начатую работу и, вылечившись, опять занялся новыми материалами, поэтому и отстал от задуманного мной дела, которое при здоровье постараясь всеми силами вознаградить. И тогда буду иметь честь и удовольствие представить Вашему превосходительству и совету Академии художеств труды свои на благоусмотрение, а в настоящее время буду заниматься до тех пор, пока холод не прогонит меня». Упарты і чэсны.

З пейзажаў, створаных ім у пачатку 1870-х гадоў, найбольш цікавы «Вечар у Мінскай губерні». Матыў прасты: на прыднім плаіе — невялікі ручаёк. Яго перасякае дарога. У аддаленні бачны абрысы населенага пункта. На другім плаіе — пара магутных дубоў. На дарозе — постаці людзей з сабакам (ідуць у горад). Сухавата, зашмат «чаріаты». Толькі ў канцы жыцця гэта «чарната» знікіе з яго жывапісу. Пра гэта будуць сведчыць пейзажы, напісаныя ў 1897 годзе ў маёйтку Зачарэнне і ішых месцах Беларусі і Пскоўскай губерні. Створанае ў Зачарэнні экспануецца сёння ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь.

У 1870-х гадах паралельна з пейзажамі мастак зноў стварае шмат партрэтаў: рэктара Пецябургскай акадэміі мастацтваў жывапісца Бруні, кампазітараў Глінкі і Даргамыжскага (па фатаграфіях, якія раней знаходзіліся ў Трацякоўскай галерэі), мітрапаліта Галавінскага, графа Шарамецьева... А ў 1888 годзе на акадэмічнай выстаў-

цы з'яўляецца партрэт «Селянін», пра які пецябургская газета «Навіны» піша наступнае: «Академік Горавскі выставіў всего лінш аднаго “Крестыянна”, но зато такога інтэраснага, што он мог бы показываць себя за деньгі, нменно “столетнего”». Праз год мастак — што б вы думалі — паведамляе Трацякову: «...У вёсцы напісаў партрэт стагадовага селяніна, які паказаў на выстаўцы... Тыпаж і каларыт карціны атрымаліся нядрэнна». Вось так сціпла.

У гэты час у творчасці Гараўскага назіраюцца істотныя змены. Ад скрупулёзнага капіравання натуры мастак пераходзіць да больш шырокага, абагульненага пісьма, імкнецца перадаць не толькі падабенства, але і эмацыянальны настрой, які адпаведным чынам уплывае на каларыт і кампазіцыю карціны. У адным з апошніх пісем Трацякову ён паведамляе наступнае: «Напісал 20 этюдов, блі пренмущественно не на детальность, а на верность момента солнечного и колорита».

Гэту асаблівасць творчасці жывапісца ў 1890-х гадах адзначала сучасная яму мастацкая крытыка. Ацэньваючы карціны

Гараўскага «Восень» і «Час жніва», якія былі выстаўлены на акадэмічнай выстаўцы ў 1890-м, «Пецябургская газета» напісала: «Есть много вещей, на которые смотришь с удовольствием. Так, например, господина Горавского “Осень” — столько правды в красках, что даже неоконченность пнсьма и плосковатость в рисунке не могут сгладить общего впечатления». Так, пачаўшы сваю творчасць як заўзяты прыхільнік акадэмічнага жывапісу, Гараўскі ў канцы жыцця прыйшоў да рэалізму.

Апошнія гады Апалінарый Гіляравіч правёў у сваім невялікім маёнтку Кірылавічы каля станцыі Белае былой Пецябургска-Варшаўскай чыгункі. У многіх пісьмах да Трацякова і іншых асоб Гараўскі вельмі часта ўжываў беларускія словы і выразы. Гэта сведчыць, што ў побыце і звычайным жыцці, сярод кола сваёй сям'і і сяброў ён карыстаўся беларускай мовай.

Памёр у 1900-м у вышэйназваным маёнтку Кірылавічы Пецябургскай губерні. Вельмі шкада, што і сёння невядома, у які дакладна дзень якога месяца гэта адбылося.

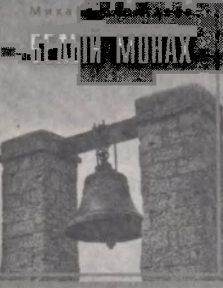
КАБ НЕ ЗНІКАЛІ

Алесь Пісьмянкоў
Не знікай

Алесь Пісьмянкоў меў звычку казаць сябрам на развітанне: «Не знікай». Тым самым просячы не прападаць — ні з поля яго зроку, ні, увогуле, з палатна жыцця, якое, нягледзячы ні на якія складанасці, а часам, і наўны прымітыў, сябе самога вартае. Гэта быў своеасаблівы наказ.

Паэт пайшоў з жыцця ў сорок сем... Яго радкі — не зніклі, не прапалі. Мы застаёмся вартымі жыцця. Ці не праз іх?..

У ПРАЦЯГ...

Расійскі крытык і літаратуразнаўца Валерый Дзяменцьеў зазначаў наступнае: «Его книга не может оставить равнодушным любителя поэзии, как не может оставить нас равнодушным всё истинное, неподдельное, талантливое...» Белы манах — гэта вобраз: прывід, які плыве над краем бездані — туды, адкуль ідзе святло надзеі. «Белый монах» — кніга паэзіі, сабраная яшчэ пры жыцці Міхаіла Стрыгалёва, і задуманая ім як працяг «Третьей стражи». Трохі балюча, але аптымістычна!